

ΓΗΣ ΠΑΛΛΑΜΑΣ. Πρώτα πρόσωπα και ζήτημα.

Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ. Ψυχάρης και Καλομοίρης.
Κ. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ. ΄Υστερ' από την καταστροφή.
ΨΥΧΑΡΗΣ. Ό Βενιζέλος ενάντια στον Όμηρο.
ΠΑΡΑΓΡΑΦΑΚΙΑ.

ΥΣΤΕΡ' ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Ό περιορισμός της λευτεριάς του τύπου, ή προστασία της δημόσιας ήθικης, το δικαίωμα που δίνεται στη δικαστική αρχή να διαλύει τους συνεταιρισμούς των πολιτών, ή Σύσταση Συμβουλίου επικρατείας κ' ίσως και Γερουσίας ακόμα και σαν κορωνίδα όλων αυτών ή νομοθέτηση της καθαρέβουσας σαν επίσημης γλώσσας του κράτους κ' ή κατάδειξη της φυσικής γλώσσας του λαού είναι ως την ώρα οι δρόμοι για τις αρχές του είκοστου αιώνα καρποί, που έφερε στον τόπο μας ένα κοινωνικό κίνημα. Και το κίνημα ονομάστηκε λαϊκή επανάσταση και φιγουράρει ακόμα σαν ανόρθωση στα χείλη του **φωτισμένου** πολιτικού, που φέβηκε από το νησί της Κρήτης να την αποτελειώσει με τη βοήθεια του βαφτισμένου **φιλελεύτερου** κόμματος και με τη σύμπραξη μιας ομάδας **προδευτικών** κοινωνιολόγων, που α δεν τολμούνε να ονομαστούνε σοσιαλιστές, σαν τον έρτίμο αστό κ. Πλάτωνα Δρακούλη, ως τόσο κοκετάρουνε όταν τους δίνουν άλλοι τόνος. Το φαινόμενο είναι ίσως παράξενο, μα και φυσικό. Μια στρατιωτική, αστική επανάσταση σε μιαν αστοκρατούμενη κοινωνία δεν μπορούσε να πάρει παρά πεισοδρομική, αντιδραστική φόρα, όσο τέτοια είναι τα κοινωνικά και πολιτικά ιδανικά που ταιριάζουνε με τα υλικά συμφέροντα της τάξης που κυριαρχεί. Τα λιγοστά προδευτικά στοιχεία που — είτε γιατί τους έλειπε μια καθαρή αντίληψη της κίνησης, είτε γιατί δεν είχανε τη δύναμη να αντιδράσουνε σ' αυτή— αναγκαστήκανε να τη βοηθήσουν, είχανε αναπόφευχτο να γίνουν πέμπτες της τροχάς και

ρει μόνο δικαιώματα, να τον υποτάξει περισσότερο στην εξουσία της ολιγαρχίας και να του εμποδίσει την ομαλή και λεύτερη πολιτική εξέλιξη και κοινωνική πρόοδο.

Ένα μέσα στα προδευτικά στοιχεία, που παρασυρθήκανε να βοηθήσουν το πεισοδρομικό κίνημα με την πίστη πως βοηθούνε μιαν ανόρθωση και με την έλπιδα πως μ' αυτά προδέθουνε και το δικό τους ζήτημα, είναι κ' οι δημοτικιστές. Η φωνή του συγγραφέα του «Κοινωνικού μας ζητήματος» τους ειπε δώ και τέσσερα χρόνια πους θάπρεπε να είναι ο δρόμος που θα μπορούσε να προκόψει το γλωσσικό αγώνα. Μα ή φωνή αντίλαλησε στην έρημιά. Της αντίταχτήκανε τα ίδια επιχειρήματα της θρησκείας και της έθνικης ενότητας, που μεταχειρίζεται τώρα κι ο κ. Μιστριώτης στο πατριωτικό του έργο. Κ' ή μικρή κίνηση, που φάνηκε ναργοσαλέει μα στιγμή με τη γνώμη εκείνη, σώπασε γλήγορα. Το μεθύσι της ανόρθωσης και τα μεσοιανικά όνειρα κυριέψανε τα πνεύματα. Η επικράτηση της δημοτικής γλώσσας κρεμάστηκε από το φωτισμό των επίσημων, ή λαϊκή προπαγάντα λογαριάστηκε περιττή. Φοιτητικές συντροφίες—μια ιδέα που παρμένη πραχτικά μπορούσε να θαματοργήσει — συστηθήκανε άπάνω στα παλιά καλούπια με φουσκωμένες προκήρυξεις και φούμαρα πατριωτικά κι αισθηματολογικά, κι ο εκπαιδευτικός όμιλος, σοβαρότερος βέβαια τούτος, μα βιαστικός κι αυτός και με πρόγραμμα κάπως άοριστο, ιδρύθηκε κ' ή προκήρυξή του σκορπίστηκε στο πανελλήνιο με τις υπογραφές εκλεχτών κ' επίσημων. Για μια στιγμή νομίσαμε πως ή νίκη μας σίμωσε και πως δεν έλειπε άλλο παρά ο δημοτικιστής ύπουργός που θα έμπαζε τη δημοτική γλώσσα στα σκολειά. Κι ο ύπουργός αυτός ήρθε. Κ' είτανε μέλος του Όμιλου κιάλας, ύπογραμμένος φαρδιά πλατιά, πρώτος μάλιστα στην Προκήρυξη. Κι ο ύπουργός αυτός δεν είτανε ο μόνος δημοτικιστής στην καινούργια Κυβέρνηση. Μα

ζί του κ' ένας άλλος, μαζί του κι ο ίδιος ο Πρωθυπουργός. Και στη Διπλή βουλή συνάχτηκε πρώτη φορά κι άξαφνα κι ανεπάντητα μιὰ ομάδα δημοτικιστών. Κ' οι καρδιές μας σκιρτούσαν κι όσοι ανάμεσό μας γυρέβαμε νά συνταιριάσουμε με την επαναστατική μας ιδέα μιὰ θέση επίσημη άρχισαμε νά ξεθαρρέβουμε, νά κάνουμε σκέψη νά γράψουμε και τὰ έργα μας; στη δημοτική κι όχι νά τή διαφεντέβουμε μονάχα με την καθαρέβουσα. Και γινότανε και σκέψη πώς νά φερθεί από τους δημοτικιστές στη Βουλή τὸ ζήτημα, ίσως και με τί τρόπο νάναγνωριστεί από τὸ νέο Σύνταγμα ἡ δημοτική. Δὲν εἰρωνέβουμαι, δὲν ἀδικῶ. Ὅταν ἀγνοοῦνται ὀλίποτε οἱ κοινωνικὲς δυνάμεις πού κινοῦνε τὴν ἐξέλιξη σὲ κάθε ζήτημα, ὅταν νομίζεται ἔργο στιγμῆς κι ἀτόμων ἡ κοινωνικὴ ἀνορθωσις, εἶναι συμπαθισμένα ὅλα τὰ δραματίσματα, ὅλες οἱ πλάνες. Ὅταν κανεὶς προσμένει, σάν τὸ φίλο μου Ταγκόπουλο, Ἡρακλήδες νά τοῦ καθαρίσουνε τοὺς σταύλους, εἶν' εὐκόλο νά βλέπει πάντα σαρκωμένο τὸ μῦθο τοῦ γερο Αἰώπου γιὰ τὴν λεοντή. Ὅταν κιάλας ἐκείνος πού τοὺς περιμένει εἶναι ὀλίγωρο ἕνα ἔθνος, βρίσκονται πιὸ εὐκόλα οἱ ἀπλοϊκοὶ και τὴ φοροῦνε.

Κι ὁ κρητικὸς πολιτευτὴς τὴ φέρσε καλά. Πρέπει νά τέμολογήσει κανεὶς, πρέπει νά ρίξει κάποιον δίκιο στοὺς δημοτικιστές. Δὲν ξέρω ἂν ὁ ἀνορθωτὴς λογάρισε και τὴν ξεκαθαριστικὴ ποιητικὴ ἐπανάσταση τοῦ κ. Ἀριστόβουλου Καμπάνη, ὅμως τὸ ἀνορθωτικὸ του κήρυγμα δὲν τὸ περιώρισε μονάχα στὴν πολιτικὴ και στρατιωτικὴ ἀναδιοργάνωση τοῦ τόπου. Πάτησε ὅλους τοὺς κλάδους, περιλαβε και τὴν πνευματικὴν περιοχὴ. Μοίρασε παράσημα, ἔταξε νά ἰδρῶσει θέατρο γιὰ νά εὐχαριστήσῃ τὸ φίλο μου Ποριώτη, πήγε κι ὁ ἴδιος σὲ μιὰ θεατρικὴ παράσταση κ' ὅσοι τὸν εἶδανε μᾶς βεβαιώσανε πὼς εἶχε καρφωμένα και τὰ μάτια και τὸ νοῦ του στὴ σκηνή. Ἐσφιξε τὰ χέρια μαλλιαρῶν, ἑνὸς φίλου ποιητῆ τοῦ μίλησε γιὰ τοὺς στίχους του με τρόπο πού τὸν ἔκαμε νά καταλάβει πὼς δὲν εἶναι σάν τοὺς παλιούς πολιτικούς, κι ὅπως τὸν καιρὸ πού στρατοπέδεβε στὸ Θέρισον μᾶς βεβαιώσανε πὼς μελετοῦσε ὅλη τὴ νύχτα τοῦ Ψυχάρη τὰ βιβλία, ἔτσι τώρα στὸ πολιτικὸ σαλόνι του, ἐνῶ οἱ ἄλλοι τοῦ μιλοῦσανε γιὰ τὴν πολιτικὴν κατάσταση, αὐτὸς τοὺς ἔκοβε λέγοντας πὼς ὁ Προφητικὸς εἶναι τὸ καλύτερο ποίημα τοῦ Παλαμά. Και μέσα στὴ συνεδρίαση τῆς Βουλῆς διάβαζε και τὸ Νουμά. Ἀλήθεια **χειλιδονίσματα**. Φαινόμενα μοναδικά, σημεία νέων καιρῶν και συμτώματα πὼς αὐτὸς εἶναι ὁ Ἀναμενόμενος, ὁ φωτισμένος νοῦς κοντὰ στὴ δυνατὴ γραθιά πού ἀνελευτήθηκε πάντα ὁ Νουμάς και πού ὁ ἀνορθωτὴς

τὸ ἔταξε στὸ βασιλεῖα πὼς θά'ναι. τὸ φώναξε στὸ λαὸ πὼς θά φανεῖ. Δὲν εἰρωνέβουμαι, δὲν ἀδικῶ τὸ δημοματογράφου πού τονὲ ρώτησε ἂ θά φτιάσει τόντις τὸ ρωμαϊκῶ, δὲν ἀδικῶ τὸν ἀρθρογράφου τοῦ «Νουμά» πού βροντοφώνησε τὴν ἀπύκριση, τὴ βεβελίωση τοῦ ἀνορθωτῆ, δὲν ἀδικῶ τὸ μεγάλο μου δάσκαλο πού τὸν ἐνόμασε ποιητὴ σὲ μιὰν ἀφιέρωσή του, δὲν ἀδικῶ ἕνα σεβαστὸ μου ποιητὴ πού εἶπε πὼς ἐνεργεῖ με **ρυθμό, με ἁρμονία, με ποίηση**, δὲν ἀδικῶ, δὲν εἰρωνέβουμαι κανέναν ἀπὸ κείνους πού περιμένανε, πού ἐλπίσανε πὼς πληρώθηκε τὸ μεσσιανικὸ τῶνειρο τοῦ ἔθνους; κι ὁ δραματισμὸς τοῦ μεγαλύτερου μας ποιητῆ. Ὅλα τὰ συμτώματα εἶτανε βεβελιστικά. Κ' ἔγραφε στὴν «Ἀκρόπολη» ἕνας δημοτικιστὴς : «Ἄν βλαθεῖ ἀκούση στὴν ψυχὴ του κ. Βενιζέλος, θά μπορέσῃ νά ξεδιαλῶνῃ πὼς ἀσυναίσθητα και ὑποσυνείδητα τὸ καλύτερο μέρος τοῦ ὀνείρου του τὸ χρωστεῖ στὸν Παλαμά. Ὁ ἕνας δραματίστηκε, ἐπεθύμησε, ἐπικαλέστηκε ὁ ἄλλος ἄκουσε τὴ φωνὴν και ἐσάρκωσε τὸ δράμα και ἤρθε.»

Κ' ἤρθε και τὸ ζήτημά μας στὴ Βουλή. Φερμένο ὅχι ἀπὸ τοὺς δημοτικιστὲς βουλευτὲς, μὰ ἀπὸ τὸν κ. Μιστριώτη. Και νά μας ξυπνημένοι μπροστὰ σὲ λαϊκὸ ἀναθρασμὸ χειρότερο ἀπὸ τὰ Εὐαγγελικά και τὰ Ὀρεσσειακά. Και νά ὁ δημοτικιστὴς ὀπουργὸς τῆς Παιδείας ἀποκηρύττοντας τὸν Ὅμιλο, μιλώντας με τὸ ἴδιο νόημα στοὺς φοιτητὲς ὅπως κι ὁ κ. Μιστριώτης. Και νά ὁ ἀνορθωτὴς πρωθυπουργὸς ὅχι μόνο ὑποστηρίζοντας τὸ ἀμετάφραστο τῆς γραφῆς, ὅχι μόνο ἀναγνωρίζοντας σάν παράνομη κάθε **ἐπέμβαση** με σκοπὸ νά **παραφθεῖρει** τὴν ἐπίσημη γλῶσσα, μὰ κ' ὑπερθεματίζοντας μονάχος του ὀσχερώνει τοὺς ὀπάλληλους τῆς Παιδείας νά μεταχειρίζονται τὴν καθαρέβουσα και στὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ τους. Και νά ἐκεῖνος πού ἐνεργεῖ με **ρυθμό, με ἁρμονία, με ποίηση** χαρακτηρίζοντας σάν ἀσθεὴ πρόκληση, ταπεινώνοντας σὲ σκάνταλο τὴν εἰλικρίνεια, τὸν ἡρωϊσμὸ ἑνὸς θαρρετοῦ πολεμιστῆ. Εἶναι ἡ πλερωμὴ τοῦ σαρκωμένου πόθου στὸν δραματιστὴ του; Δὲ θέλω νά φανῶ σκληρὸς σ' ἕνα σεβαστὸ μου ποιητὴ, δὲ θέλω νά τονὲ μετρήσω ὅτε στὸ νύχι μ' ἕναν πολιτικὸ τῆς στιγμῆς. Βέβαια εἶναι μιὰ ἐκδίκηση τῆς ζωῆς στοὺς ὀνειροκόπους τῶν ἡρώων, τῶν Ἡρακλήδων, ὅμως δὲν πρέπει τέλος νά γίνεῖ κ' ἕνα μᾶθημα γιὰ τὸν ἀγῶνα μας, δὲν πρέπει αὐτὴ μας ἡ ἀπογοήτευση νά μᾶς βοηθήσει νάναυγητοῦμε πιὸ θετικὰ τὸ ἔδαφος ὅπου θά ξακολοθησῇ στὸ ἐξῆς ἡ πολιτιστικὴ μας ἐνέργεια;

Τὸ ξέρω πρῶτος πὼς πολλοὶ δὲν εἶναι ἀπογοητευμένοι ἀπὸ τὴν καταστροφή. Ὁ τρόπος πού στοχάζονται, αὐτὸς ὁ τρόπος πού τοὺς ὀδήγησε στὴν ὄσ τὰ τώρα ταχτικὴ, τοὺς δικαιολογεῖ μέσα τους και

τὴν ἀποτυχία. Ἀ. χ. ὅταν ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλὸς μένει ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὴ δῆλωση τοῦ κ. Ἀλεξάντροβ, ποῦ δὲν εἶναι τίποτε λιγότερο παρὰ κατηγορία πλαστογραφίας τῆς ὑπογραφῆς του, ἢ ταχτική αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ δίνει ἐμπιστοσύνη στὸ ἐξῆς, δὲν μπορεῖ νὰ δίνει ἐλπίδες γιὰ μεγαλύτερη προκοπή. Βέβαια ἢ ταχτικὴ αὐτὴ εἶναι ἢ λεγόμενη φρόνιμη, ἐκείνη ποῦ δὲ θέλει σκάνταλα καὶ δὲν ἔννοεῖ τὴν εἰλικρίνεια καὶ τὸν ἥρωισμό τοῦ Παλαμά, ἐκείνη ποῦ ἀγαπᾷ τὸν ἀγῶνα ἡμερᾶ, καλόβολο στὸ πρῶτο ἐμπόδιο ποῦ θὰ παρουσιασθεῖ, ἀλλαξοδρόμο στὴν κάθε δυσκολία, στὴν κάθε σύγκρουση μὲ τὴν τριγύρω μας ἀντίδραση, συμβιβαστικὴ στὴν ἀντίθεση τῆς κοινωνικῆς θέσης τοῦ ἀτόμου μὲ τὸ ἐπαναστατικὸ τῆς ἰδέας. Τέτοιος τρόπος σκέψης μᾶς δικαιολογεῖ βέβαια καὶ τὴ στάση τοῦ ἀνορθωτῆ ἀντίκρου στὸ ζήτημά μας. Παρόμοια σκέψη κάνει τοὺς ληϊκοὺς ἀντιπρόσωπους— ἔννοῶ ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς εἶναι φωτισμένοι— τοὺς κοινωνιολόγους λ. χ. νὰ μιλοῦνε στὸ λαὸ σὲ καθαρέδουσα, τοὺς δημοτικιστὲς βουλευτῆς νὰ μὴ μεταχειρίζονται στὴ Βουλὴ τὴ γλώσσα ποῦ γράφουνε τὰ ἔργα τους. Ἡ σκέψη αὐτὴ ἔκαμε τοὺς τελευταίους κιάλας νὰ μὴν ἀνταχτοῦνε ὅσο θὰ περίμενε κανεὶς στὴ βάρβαρη κοινὴ γνώμη τῆς Βουλῆς κ' ἔτσι ἀπὸ κατηγοροὶ μᾶς τυφλωτικῆς κατᾶστασης ποῦ δημιουργεῖ ἢ καθαρέδουσα, ὅπως ἔπρεπε νὰ στηλωθοῦνε, ἀντικρύσανε μονάχα ὅταν ἀπολογούμενοι τὴ γενικὴ βουλή ποῦ τοὺς κατηγορεσε γι' ἀντεθνικούς. Ἀναφέρω μονάχα τοὺς φανατικούς δημοτικιστῆς. Γιατὶ ἀπὸ τὸν κ. Δεμερτζή λ. χ. θὰ εἶταν πολλὸ νὰ γύρεθε κανεὶς νὰ ξεπαθῶσει περισσότερο γιὰ μιὰ γλώσσα ποῦ μήτε τὴν ἔγραψε ποτέ, μήτε τὴν αἰσθάνθηκε ἀπὸ ἀνατροφή, ὅπως εἶπε. Καὶ τὸ ἴδιο θὰ εἶταν παράλογο νὰ στηριζε κανεὶς πολλὰς ἐλπίδες στὸν κ. Πετιμεζᾶ πῶς θὰ εἶχε τὴν ἀντίληψη πῶς εἶναι τιμὴ σ' ἕνα σημερινὸ ρωμιοῦ νὰ εἶναι ὁπαδὸς τοῦ Ψυχάρη, ἀφοῦ καθὼς εἶναι φυσικὸ μόνος ἀπὸ καλλιτέχνες συγγραφεῖς, μόνος ἀπὸ ἀνθρώπους μ' αἰσθητικὴ μόρφωση μπορεῖ γιὰ τὴν ὥρα νὰ νοηθεῖ κ' ἐχτιμηθεῖ ἢ γλωσσολογικὴ προσπάθεια τοῦ Ψυχάρη. Ἀπὸ τὸν κ. Μαβίλη ὅμως, τὸν ἀσύγκριτο ποιητῆ, τὸν τρανὸ γνόστη τοῦ γλωσσικοῦ ἀγῶνα μας, θὰ εἶχε τὴν ἀξίωση ἕνας συναγωνιστῆς του νὰ χαρακτηριστεῖ μονάχος του ὄχι μαθητῆς μόνου τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Πολυλά, ὄχι μόνου δημοτικιστῆς, μὰ καὶ μαλλιάρου μᾶς. Ἡ γλώσσα ποῦ εἶναι γραμμένα τὰ περίφημα σονέτα του δὲν πιστέω νὰ συγγενέθει τόσο μὲ τὸ μικτὸ κατασκέδασμα τοῦ Πολυλά, ὅσο μὲ τὴ γλώσσα ποῦ γράφουν οἱ περισσότεροι ἀπ' ὅσους χαρακτηρίζονται μαλλιάρου καὶ μὲ τὸν ὄρισμὸ ποῦ ἔ-

δωσε ὁ Παλαμάς στὸ πῶς ἀντιλαμβάνεται ἢ κοινὴ γνώμη τὸ μαλλιάρου, εἶναι μαλλιάρου, ἀπὸ τοὺς πρῶτους μάλιστα ὁ ποιητῆς τῆς Δῆθης, καὶ στὸν καιρὸ τῆς Τέχνης κοροϊδεύτηκε ἀπὸ τοὺς ἀθηναίους χρονογράφους ὄχι μόνου μᾶς μὲ τὸν ἐκδότη της, μὰ καὶ μᾶς μὲ ποιητῆς ἰσάξιους του ὅσοι τὸν Πορφύρα καὶ τὸ Γρυπάρη. Τὴ λέξη **μαγνάδι** λ. χ., ποῦ ἔδωσε καὶ πῆρε τότε στίς παρωδιὰς ποῦ γραφτήκανε, δὲν τὴν εἶχε μεταχειριστεῖ μονάχα ὁ ὑποφαινόμενος, μὰ μᾶς μὲ τὸν Πορφύρα καὶ ὁ κ. Μαβίλης καὶ τὸ **ρεποθέμελα** καὶ τὸ **τσελίκι** καὶ τὸ **Excelsior** κινήσανε τὰ ἴδια γέλοια ὅπως κ' ἢ **γάτα** καὶ τὸ **τζάκι** τοῦ Νιρβάνου, ἢ **Μανταλένια** τοῦ Γρυπάρη καὶ τὰ **κοικαλάκια τοῦ ντόμιου** τοῦ κ. Κ. Πασαγιάνη. Ἡ ἴδια ταχτικὴ ἀπαιτοῦσε ἀκόμα νὰ μὴν ἀκουσθεῖ μᾶς τὴ Βουλὴ οὔτε μιὰ λέξη διαμαρτύρηση στίς ἀνήητες βρισιὰς ποῦ ξεστομιστήκανε γιὰ τὸ μέγαλον κινήτῃ τοῦ πολιτιστικώτερου ἀπὸ τὰ ζήτηματα ποῦ ἀνησυχῆσανε τὴ νέα ἐποχὴ τοῦ ἔθνους μας, νὰ μὴ σηκωθεῖ μιὰ φωνὴ ἀντίρρηση ὅταν ὁ ἀνορθωτῆς μὲ θαυμαστὴ ἐπιπολαιότητα, στηριγμένος ἴσως στὴ μονομερὴ καὶ μεροληπτικὴ καὶ στενοκέλη ἀντίληψη τοῦ κ. Χατζιδάκη, κατηγορεσε πῶς βλάφτηκε τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας ἀπὸ κείνον ποῦ ἴσια ἴσια τὸ ἔδγαλε στὴ μέση καὶ τὸ ἔθαλε στὴ θέση του καὶ ποῦ ἴσια ἴσια μόνου γι' αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ εἰπωθεῖ πῶς στάθηκε ὁ μόνος ἀναμορφωτῆς καὶ ἀνορθωτῆς στὴ νέα ἐποχὴ τοῦ ἔθνους. Βέβαια μὲ τὸ συγγραφέα τοῦ «Ταξιδιοῦ» μπορεῖ νὰ μᾶς χωρίζουν ὅλους λιγότερες ἢ περισσότερες διαφορῆς σὲ τύπους ἢ φωνές, σὲ κάποια **ν** ἢ **γ**. Ποιά σημασία ἔχουν ὅμως ὅλες μᾶς οἱ διχογνωμίαι μπροστὰ στὴ βάση, μπροστὰ σὲ ὅλο τὸ σύστημα τῆς διδασχῆς του καὶ πρῶτα πρῶτα μπροστὰ στὴν τεράστια ἐπίδραση τοῦ «Ταξιδιοῦ» του, ποῦ δὲν τὴν ἀρνίεται οὔτε «ὁ ἀγαπητὸς καὶ ἀγαπημένος του φίλος, θιασώτης καὶ πιστὸς λιθανιστῆς, Γρηγόριος Ξενόπουλος;»

Κ' ἔτσι ἀγγίζουμε κάποιο ἄλλο ζήτημα. Βέβαια χωριζόμεστε ἀναμεταξύ μᾶς οἱ δημοτικιστῆς. Κ' εἶναι φυσικὸ, ὅσο ἀγωνιζόμεστε ὅλοι νὰ μορφώσουμε μιὰ γλώσσα γραφτῆ, νὰ μᾶς διαροῦνε συνήθειες, ἀτομικὰ γούστα, προτίμησεις στὸν ἕνα ἢ στὸν ἄλλο τύπο, περισσότερη ἢ λιγότερη ἐπίδραση τῆς καθαρέδουσας. Κι ὁ τρόπος ποῦ νοιώθουμε καὶ γράφουμε τὴ γλώσσα δὲν εἶναι χωρὶς ἐπιρροὴ στὴν ταχτική. Κι ἀκόμα, ὅταν κανεὶς θέλει νὰ εἶναι εἰλικρινὴς μὲ τὸν ἑαυτὸ του, θὰ ὁμολογήσει πῶς ὅλα τὰ παραπάνω, πῶς καὶ τὸ φύλλο ἀκόμα ὅπου γράφουμε, πῶς ἢ θέση μᾶς, οἱ ἀνάγκαι μᾶς ὅσοι ἄτομα κοινωνικὰ δὲν ἔχουνε μικρὴ ἐπίδραση στὸ ριζοσπαστικὸ ἢ συντηρητικὸ τοῦ τρόπου ποῦ μεταχειριζόμε-

στε τὴ δημοτικὴ γλῶσσα. Μιὰ ὑποχώρηση πού κά-
νουμε χάρη στὸ θέατρο πού θὰ παιχθεῖ τὸ ἔργο μας,
χάρη στὸ φύλλο πού γράφουμε, φέρνει τὴν ἄλλη,
τούτη φέρνει τρίτη, ἔσο πού ὅλες αὐτὲς μᾶς γίνου-
ναι συνήθεια, μᾶς καταντοῦνε γνώμη, πίστη στὸ τέ-
λος. Κι ἀνάποδα, ἡ λευτεριά πού ἀφήνει ἓνα φύλλο,
λ. χ. σὺν τῷ Νουμά, ὁ φόβος τοῦ ἀντίγνωμου ἀνα-
γνώστη, τοῦ ἀντίδικου κοινοῦ, πού δὲν τὸν ἔχουμε
σὰ μιλοῦμε ἀπὸ τὶς στήλες του, δὲν μπαίνει στὴ
μέση νὰ μᾶς ἐμποδίσῃ νὰ μεταχειριστοῦμε τὴ δη-
μοτικὴ γλῶσσα πῶς ταιριαστὰ μὲ τὸ προσωπικὸ ἰδι-
οσημά μας, ἕνας ἀκούοντας στὴν καλλιτεχνικὴ του
ἀνάγκη, ἄλλος στὴ γραμματικὴ, τρίτος γυρέοντας
νὰ τὰ ταιριάσῃ καὶ τὰ δυό. Μοῦ φαίνεται πῶς ἔλα-
τοῦτα νὰ παίζουνε κάποιο μέρος, νὰ ἐπιδρῶνε στὸ
ριζοσπαστικὸ ἢ μετριόπαθο τῆς ταχτικῆς πού ἀκο-
λουθοῦμε στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς
γλώσσας. Καὶ μὲ τέτοιο νόημα δὲ θέλω νὰρνηθῶ,
λιγώτερο νὰ καταδικάσω τὴν ἀνάγκη μᾶς κάποιας
Πολιτικῆς κατὰ τὸν καιρὸ καὶ τὸν τόπο. Μὰ πάλι,
καθὼς εἶπε ὁ Παλαμάς, «εἶναι κάποιες κρίσιμες ὥ-
ρες, κάποιες στιγμὲς πού παρουσιάζονται σὰ νὰ μέλ-
λεται νὰ πορευθῆτε κάτῃ κὶ σημαντικὸ καὶ τότε κά-
θε ἄνθρωπος πού φωτίζεται ἀπὸ μιὰ συνείδηση καὶ
πού φέρνεται ἀπὸ μιὰν ἰδέα, ἔπου κὶ ἔπως, μὲ ἔ-
ποιους κὶ ἂν ἔχη νὰ κἀνῃ, πρέπει νὰ δίνῃ τὸ **πα-
ρῶν** καὶ νὰ στέκεται στρατιώτης.» Κάτῃ τέτοιο θὰ
τολμοῦσαν νὰ παιτήσουν κ' οἱ συστρατιώτες τους
ἀπὸ τοὺς ἀληθινούς δημοτικιστὲς πού βρεθήκανε
μέσα στὴ Βουλὴ τὴν κρίσιμη ὥρα. Ἄν ὑπάρχονε
διαίρεσες ἀναμεταξύ μας, αὐτὲς εἶναι ζητήματα
πού ὑπάρχονε μονάχα μέσα στὸ στρατόπεδόν μας.
Ἡ συζήτηση πού ἔγινε στὴ Βουλὴ, οἱ κραυγὲς πού
σηκωθήκανε στὸν τύπο, μᾶς δεῖξαν ἄλλη μιὰ φο-
ρὰ πῶς στὰ μάτια τῶν πολέμιων τῆς δημοτικῆς
γλώσσας δὲ γίνεται διάκριση. Ἀκούσαμε πῶς μαλ-
λιαροὶ χαρακτηρίζονται καὶ κινῶνε τὰ γέλοια καὶ
τὴν ἀγανάκτηση κ' οἱ **Δοξοὶ στρατοκόποι** τοῦ Στέ-
φανου Ραμᾶ, τὸ βιβλίον δηλ. ἔπου τὸ γλωσσικὸ ἀ-
νακάτωμα τραβᾷ ἔσο μπορούσε νὰ γίνῃ ριζοσπα-
στικώτερα πρὸς τὴν καθαρῆσσαν, χωρὶς κανένα σύ-
στημα καὶ μέτρο, καθὼς καὶ τὰ βιβλία τοῦ Ψυχάρη,
ἔπου ἡ δημοτικὴ γλῶσσα γράφεται ριζοσπαστι-
κώτερα μὲ τὸ ἀντίθετο νόημα, ἔμως καὶ μὲ τὸ αὐ-
στηρώτερο σύστημα. Βέβαια πολέμιοι ἀναμεταξύ
τους εἶναι οἱ δυὸ αὐτοὶ συγγραφεῖς, ἀφοῦ ὁ ἓνας εἶ-
ναι πολέμιος σὲ κάθε σύστημα, ὁ ἄλλος πολέμιος
κάθε ἀνταρτίας. Μὰ ἡ ἔχτρα τους τί ὠφελεῖ ἐνώπιον
τοῦ κ. Πικτούρακη! Τύχη καλὴ κὶ ὁ Ραμᾶς λί-
γους ἔχει τοὺς ὀπαδοὺς, τουλάχιστο μέσα στὸν κύ-
κλο ἐκείνων πού μεταχειρίζονται τὴ δημοτικὴ γλῶ-
σα γιὰ καλλιτεχνικοὺς σκοποὺς. Οὔτε καν τὸ Δελ-

μούζο, τὸ συνεργάτη του στὸν Ἐκπαιδευτικὸ Ὀμι-
λο. Ἀνοίγοντας ἐν ἄρθρῳ τοῦ Δελμούζου στὸ Δελ-
τίον τοῦ Ὀμιλοῦ καὶ διαβάζοντας τὸν τρόπο πού
θέλει νὰ μιλήσῃ στὸ παιδί (σελ. 33) ῥέπω βέβαια
πῶς τονὲ χωρίζουνε κάποιες διαφορὲς ἀπὸ τὸν τρό-
πο πού θὰ τοῦ μιλοῦσε ὁ Ψυχάρης, ἔμως δὲν τίς
βρίσκω τόσο οὐσιαστικὰς ὥστε νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ
τὸν ἀντιτάξῃ γιὰ πολέμιον τοῦ Ψυχάρη. Ἀπεναντίας
βρίσκω πῶς ἡ μέθοδος, πού μᾶς δίδαξε ὁ Ψυχάρης
πῶς νὰ γράφουμε τὴ γλῶσσα, δὲν ἔμεινε δίχως ἀ-
γαθὴ ἐπίδραση καὶ στὸ Δελμούζο. Πρὸς τί λοιπὸν
ἡ ἀποκήρυξη τοῦ Ψυχάρη ἀπὸ κάποιον ἀξιότιμον
κύριον στὴ Βουλὴ σὲνομα τοῦ Δελμούζου; Αὐτὴ
δὲν εὐτύνει βέβαια τὸν τελευταῖον μὰ μήπως μπερ-
σε κανεὶς νὰ σώσῃ τὸ Πρώτοιο Παρβεναγωγεῖο τοῦ
Βόλου ἀπὸ τὴν ἔργη τοῦ ἔχλου, ἀπὸ τὴν κατάρα
τοῦ Δεσπότη κὶ ἀπὸ τὸ νὰ τὸ χαρακτηρίσῃ χυδαῖον
καὶ δὲν ξέρω πῶς ἀλλιώς ὁ ἀξιότιμος ὑπουργὸς τῆς
Παιδείας; Πρὸς τί ἡ διαμαρτυρία ἔλων, ὁ φόβος μας
μπροστὰ στὴ λέξη μαλλιαρός, ἔταν οἱ ἀντίθετοί μας
τὴ ρίχνουν ἀδιάκριτα σὲ κάθε ὄχτρο τῆς καθαρῆ-
σους, ἀκόμα καὶ σ' ἔποιον τὸν υποψιάζονται πῶς
συμπαθεῖ πλατωνικὰ τὴ λαϊκὴ γλῶσσα δίχως καν
καὶ νὰ τὴ γράφῃ; Ὅταν ὁ κ. Ξενόπουλος — καὶ
τοῦτο δὲ σημαίνει πῶς δὲν τὸν ἐχτιμῶ γιὰ καλὸ
διηγηματογράφον— τρομάζει μὴν τὸν ποῦνε μαλλια-
ρὸν καὶ κόβεται πῶς εἶναι μόνο δημοτικιστὴς, τὸ ἐν-
νοεῖ κανεὶς. Μὰ ἔταν παιδαγωγοὶ ἐπαναστάτες, ἔ-
πως ὁ Δελμούζος, πού ἔχονε τὸ θάρρος νὰ μὴ φι-
λοῦνε χέρια δεσποτάδων καὶ νὰ μὴ νομίζουσαν ἀπα-
ραίτητες γιὰ τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν τίς προ-
σευκὲς καὶ τίς νηστεῖες, ἔταν ἄνθρωποι καὶ ποιητὲς
τῆς σημασίας τοῦ κ. Μαβίλη καὶ τοῦ κ. Μάνου, ἔ-
ταν κάθε δημοτικιστὴς—μαλλιαρὸς, μὲ τὸν ὄρισμό
πού ἔδωκε ὁ Παλαμάς στὸ νόημα, δὲν τρέχονε νὰ
κολουθήσουν τὸ παράδειγμά του δίνοντας τὸ **παρῶν**
τίς κρίσιμες στιγμὲς, μὰ τὴν ἀλήθεια δὲν μπορεῖ νὰ
ἐνθουσιάζεται ἔποιος φαντάζεται πῶς τὸ κήρυγμα
τῆς ἀλήθειας εἶναι τὸ δυνατότερον ἠθικὸν στήριγμα σὲ
κάθε ἀγῶνα κὶ ὁ κυριώτερος συντελεστής στὴν πρόο-
δο τοῦ κόσμου.

Τὸ ξέρω πῶς τὰ λόγια τοῦτα θὰ χαρακτηρι-
στοῦνε ἀσύνητα κὶ ἀσύστατα. Τὸ ξέρω πῶς οἱ τάξεις
μας στὴ γενικὴ γραμμὴ θὰ ξεκολλήσουσαν τὴν τα-
χτικὴ τῆς υποχώρησης, τῆς ψυχαρασοβίας, τοῦ τρό-
μου μὴ γεννηθῶνε σκάνταλα μεγαλήτερα. Μὰ στὸ
τέλος τέλος τὰ λόγια τοῦτα δὲ λέγονται γιὰ κεί-
νους πού στοχάζονται ἔτσι. Λέγονται μὲ τὴν ἐλ-
πίδα πῶς μπορεῖ νὰ ὑπάρχει μιὰ μειοψηφία πού
νοιώθει ἀλλοιώτικα τὸ ζήτημα, πού βλέπει ἄλλοῦ
τὸ ἔδαφος κὶ ἄλλον τὸν τρόπο πού πρέπει νὰ ἔγευ-

ΕΘΝΙΚΟΣ ΘΟΥΡΙΟΣ

(Από την «Ακρόπολη» της 25 του Μάρτη 1911)

λιχτεί ο άγώνας μας και να προκόψει. Ποιά είναι αυτά τὸ εἶπε σὲ περασμένο φύλλο κι ὁ Κριτικὸς τοῦ Νουμᾶ. Εἶναι ὁ φανερός άγώνας κι ὁ ΛΑΟΣ. Στὸ λαὸ ἀνήκει κιόλας ἡ γλώσσα ποὺ θέλουμε νὰ τὴν ἀνεβάσουμε σὲ γραφτὴ γλώσσα τοῦ ἔθνους. Σήμερα παρασύρθηκε καὶ στόνομα τῆς θρησκείας καὶ τῆς πατρίδας καταδίκασε μονάχος του γιὰ πολλὰ χρόνια τὴν πολιτιστικὴ του ἐξέλιξη, καταδίκασε τὸ ἔθνος νὰ γυρίσει πρὸς τὰ πίσω τὴν πλώρη του. Ὁμως μέσα στὴ ροτὴ τοῦ χρόνου οἱ πλάνες τῆς σιγμῆς μένουνε σιγμῆς. Τὸ φῶτισμα τοῦ ἴδιου τοῦ λαοῦ μπορεῖ μονάχα νὰ διορθώσει τὸ σφάλμα του. Στὸ φῶτισμα τοῦ λαοῦ λοιπὸν εἶναι κι ὁ άγώνας γιὰ κείνους ἀπὸ τοὺς δημοτικιστῆς, ποὺ νοιώθουνε πὼς τὸ ζήτημά μας εἶναι δεμένο μαζί με τὴν κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ἀνάπτυξη τοῦ τόπου. Ὁ λαός, ὅχλος σήμερα, σέρνεται στὸ ἄρμα τοῦ κρητικῶ ἀνορθωτῆ. Ὁμως, ἔπως ἡ ἀπογοήτεψη ἀπὸ τὸ ἄστρο του ἐν ἄρρησε νάρθει στοὺς δημοτικιστῆς, ἀργὰ ἡ γλήγορα θὰ προβάλλει καὶ στὰ μάτια τοῦ λαοῦ. Πλατεῖα λαϊκὰ στρώματα θὰ γυρέψουνε τὸν ἀρχηγό τους. Ποιὸς θά'ναι αὐτός, ὁ κ. Ζαβιτσιάνος, ὁ κ. Παπαναστασίου ἢ ἄλλος, εἶναι ἀδιάφορο. Πραγματικὸς ἔμως ἀρχηγός τους θὰ γίνῃ ἐκεῖνος ποὺ θὰ νοιώσει πὼς λαϊκὰ συμφέροντα δὲν ὑποστηρίζονται μονάχα με τὸ κυνήγημα τῆς εὐνομίας τοῦ Στέμματος καὶ τῆς πλουτοκρατίας, μὰ με δυνατόν, συνειδητῆ ἀντίθεση ἐναντίο σὲ αὐλικὲς καὶ πλουτοκρατικὲς κυβέρνητες, ἐκεῖνος ποὺ θὰ νοιώσει πὼς πολιτικὴ ἀνορθωσις δὲ γίνεται με τὸ κόλλημα στὴν ἀρχή, μὰ με τὸ κόλλημα σὲ ἀρχὲς πὸ καθαρές ἀπὸ τίς ἀρχὲς τοῦ σημερινῶ φιλελεύτερου κόμματος καὶ τῆς δμάδας τῶν κοινωνιολόγων. Κ' ἴσως ὁ Ἄναμενόμενος τοῦ ὀραματιστῆ ποιητῆ—ἥρωα νὰ εἶναι κείνος ποὺ θὰ σηκωθεῖ ἐπαναστάτης ἐναντίο τοῦ σημερινῶ κράτους, ἐκεῖνος ποὺ θάγωνιστεῖ νὰ κυριέψῃ τὴν ἀρχὴ ὅχι στέκοντας ἀπάνω ἀπὸ τίς τάξεις τοῦ ἔθνους, καθὼς οἱ σημερινὸ ἀνορθωτῆς, μὰ στόνομα μιᾶς τάξης μοναχά, τῆς πλατειᾶς τάξης τοῦ λαοῦ. Καὶ μόνο ἡ τάξη αὐτὴ θὰ ἐπιβάλλῃ τότε καὶ τὴ φυσικὴ τὴ γλώσσα, γιὰτὶ δικὴ τῆς εἶναι ἡ γλώσσα αὐτῆ, ἔπως δικὴ τῆς εἶναι κ' ἡ ζωὴ ποὺ μέλλεται.

ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΙΑ ΝΑ ΤΥΠΩΘΟΥΝ

ΤΑ ΔΗΓΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΛΒΑΖΟΥ
(Θὰ χρειαστοῦν 500 δρ. γιὰ νὰ γίνῃ ἕνας τόμος ἀπὸ 10—12 τυπογραφικὰ φύλλα).
Περασμένες συντρομιές Δρ. 142
Κ. Κορθαῖος » 10
Γ. Κοντοστάνας (Μόναχο) » 5

Δρ. 157

Λαέ, ποὺ ἕνινεῖς τὴ λευτεριά, μεθῆς καὶ τὴ γιορτάξεις, κ' εἶν' ὁ ἕμνος σου ἀερόλογα καὶ κόμπασμα ἡ γιορτὴ σου, ἀνέβα ἀπ' τὰ τριστότιδα ποὺ κοίτεσαι καὶ ρυάξεις κ' ἔβγα στοῦ Μάρτη τὸ ἡλιοφῶς νὰ μετροῖθῃ ἡ ντροπὴ σου. Καὶ με τὸ χέρι στὴν καρδιά, ρίξε τὸ μάτι γύρα, βιάσε τὰ ἔργα ποὺ ἔπραξες στῆς ἱστορίας τὸ ζῆνι, νοιώσε τὸ ψέμμα ποὺ κρατεῖς, τὴ νέκρα ποὺ ἔχεις μοῖρα, τὴν καταφρόνια ἀρίφνητη καὶ τὴ σοφία τὴ λίγη.

Τώρα τὰ λούλουδα ἂν σκορποῦν μιᾶς εὐωδίας τὸ πνεύμα κι ἂν κίμπους, ἡ ἀνοιξη, καρφῆς καὶ πλάγια πρασινίζει, κι ἂν πλημμυρίζει ἐδῶ ἡ χαρὰ καὶ βράζει τ' ἄλτιο αἶμα, κι ἂν τρέμει ὀλόχρυσο ἕνα φῶς ποὺ καὶ τὸ νοῦ ποτίζει, ἐσὺ γλιστρῆς ἀσίνεῖδα στῶν τάρταρων τὴν πίσσα κι ὅπου χαράζει ἀχτίδα μιά, τ' ἀνάθεμά σου ἠψώνεις, οἱ σοφιστάδες σοῦ κεντοῦν τὴν ἀνομή τους λύσσα, τ' ἄσπρο γιὰ μαῦρο δέχεσαι κι ἄδικο χέρι ἀπλώνεις.

Λαέ, ποὺ ἕνινεῖς τὴ λευτεριά καὶ λευτεριά δὲν ἔχεις, στὸν Τρομοκράτη σου ραγιᾶς δοῦλος στὸ Λογοκόπο, ποὺ ἀπὸ τὴ μύτη σὲ τραβοῦν κι ἀλαλιασμένους τρέχεις ἄβουλος κι ἀκυβέρνητος, με δίχως νοῦ καὶ τρόπο, πὼς σάβεις λίανκο ἀμέτρητο γιὰ σὲ τὸν ἴδιο, μάθε, ἀναγοήσου, ξύπνησε καὶ νοιώσε τὴ σκληριά σου, κι ἂν τὴν ἀλήθεια δὲ βυστῆς μήτε νὰ ἴδῃς μακριάθε τὴ θέλησή σου ἀνάγκασε καὶ φρονιάξῃ τῆς: Στάσου!

Στάσου, καὶ μὴν κατηγορεῖς μες τοῦ Κασοῦ τὴ σάλα. — ἡ φλόγα μας ἡ ἀθάνατη δὲν εἶναι νὰ πεθάνῃ, τὸ καρποφύλλι ἀκόμα ἔῃ, δὲ λησιμονήθῃ ἡ πλάια, ναὸς ἡ Ἰδέυ ποὺ ἔκλεισε καὶ τῆς Γραβιάς: τὸ Χάνι... Ἡ Ἑλλάδα ἀπλώνεται μετρωτὰ μεστῆ, καινούρια, πλάνα τὴ δύναμή σου ρέθμισε, λαέ, ντύσου τὸ χρέος, εἶμι ψηλά πρὸς τὴ ζωὴ καὶ χόρτασε τὸ μάννα ν' ἀνθίσῃ ἀκέρια ἡ Λευτεριά κ' ἡλιος νὰ λάμψῃ νέος.

ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ

ΧΑΡΑΜΑΤΑ

Στὰ κοπάδια τοῦ Μιστριώτη

Πέρασ' ἡ σὴγλωση. Ἄσπρὰ κωνηγημένα τόρα Ἄσ' τὴ νοτιὰ τοῦ σάννερα χένουνται μέσ' στὰ θάμνη, καὶ τρεμοφέγγουνε ὄχρᾶ μισοκρημμένα τᾶσπρα. Ἄρροσταλάζουν τὰ κλαδιά, στοῦ ποταμοῦ τὴν ἄκρη.

Ποὺ φουσκωμέν' ἀπ' τὴ βροχὴ τὴν ἄσπρ' ὄλη νόχτα Ὀμοκυλάει σέρνοντας, κλαυθὲς καὶ δειντροζώρημα. Ποὺ ἀφῶσ' ἀπ' τίς ὄχτες του. Καὶ κίλτου κίλτ' ἀλάργα Σάν κουρασμέν' ἀπ' τῆς νοχτᾶς τὸ σάλαγο ἡ Φύση.

Ἄγκομαζαίει, ἀφίνοντας σὰ χιδοὶ νὰ γλιστρήῃ Ἄπ' τοῦρανοῦ τὴ θολοσιά, στοὺς κίμλους καὶ στὰ δάση, Ἄμνηξ' ἀγνήν ἡ ἀλαμπή. Μὲ νά, λαλοῦν τὰ ἡδῶνια

Καὶ κάποια φέγγ' ἀφρόλεφα, ξεσφένουνται σὰ χουδία Βαθιά πρὸς τὴν Ἀνατολή. Κι ὁ, τῆς Ζωῆς σὲ λίγο Τὸ Φῶς θὰ λάμψῃ μαγικὸ διώχνοντας τὰ σκοτάδια.

Σάμο. Μάρτης 1911. ΣΤΕΦΟΣ ΓΕΡΜΑΣ